

לאיזה כיוון עמדה המנורה?
ולמה בעצם זה כל כך משמעותי?
- עיון בהלכות בית הבחירה -

אחד הסמלים היהודיים המפורסמים ביותר הוא המנורה, מנורת הזהב שעמדה בבית המקדש.

למעשה, בבית המקדש היו עוד אביזרים חשובים וקדושים, ביניהם: ארון הקודש שבתוכו שכנו שני לוחות הברית, השולחן שעליו הניחו את לחם הפנים, המזבח המרובע שעליו הוקטרה הקטורת בכל יום, והמזבח הגדול שעליו הקריבו קרבנות תמידין כסדרן. ואף על פי כן, המנורה התפרסמה יותר מכל אלו.

למה באמת? אפשר לתת מספר השערות. אפשר, לדוגמה, לקשור זאת לשאיפה ולכמיהה של כולנו ל"אור", וכנוסח התפילה: "אור חדש על ציון תאיר"; יתכן שתרמה לכך גם העובדה שיש חג שלם וארוך המוקדש למנורה – חג החנוכה, שבו בכל ערב מדליקים נרות לזכר נרות המנורה שדלקו בנס בימי המכבים.

אם כי, קיים הבדל בין המנורה של בית המקדש לבין החנוכייה שבאה לזכרה: החנוכייה מורכבת לפחות משמונה קנים (יש חנוכיות שבהן יש תשעה קנים – מוסיפים אחד המוכן לנר ה'שמש'), ואילו המנורה היתה מורכבת משבעה קנים בלבד. למעשה, לפי ההלכה קיים איסור לעשות 'חיקוי' של מנורת המקדש, ולכן אסור ליצור לשימוש פרטי מנורת מתכת בעלת שבעה קנים. האיסור הוא דוקא על שבעה קנים; אם יוצרים מנורה של ששה או שמונה קנים – מותר (גם אם עושים את המנורה מחומר אחר שאינו מתכת – מותר, כי המנורה בבית המקדש נעשתה דוקא ממתכת).

*

המנורה היא אחת, אבל היא מורכבת משבעה נרות, וכפי שהתורה מדגישה¹:
"יאירו **שבעת** הנרות".

להבנת הרעיון של "שבעת הנרות" (למה שבע?), נקדים שהתלמוד² מביא שכמאתיים שנה לאחר חורבן הבית השני התעורר ויכוח בין שני חכמים לגבי צורת עמידתה של המנורה. בשני צדי המתרס עמדו רבי יהודה הנשיא, הנקרא גם "רבינו הקדוש", ובקיצור הוא נקרא בשם "רבי"; ורבי אלעזר, בנו המפורסם של רבי שמעון בר יוחאי (המוכר לנו מסיפור המערה – שם בילו ביחד שנים ארוכות כשברחו מהרומאים).

לדעת רבי אלעזר, עמדה המנורה **לרוחב** ההיכל – כלומר: מי שנכנס להיכל המקדש ראה מולו את המנורה כולה עומדת במלוא הדרה;

ואילו לדעת רבי, עמדה המנורה **לאורך** ההיכל, במקביל לקיר – כלומר: הנכנס היה רואה מולו נר אחד וככל שהיה מתקדם ונכנס פנימה היה רואה את הנרות הנוספים.

מאחורי המחלוקת הטכנית הזאת, מסתתרת מחלוקת עקרונית – וכך מסביר זאת הרבי מליובאוויטש במאמר שכתב בצעירותו, כשהתגורר בעיר פאריס ("עיר האורות"...), הנקרא בשם "רשימת המנורה":

אם המנורה עמדה במאוזן, לרוחב ההיכל, מלמד הדבר על שויון מוחלט בין כל שבעת הנרות. אין נר יותר מיוחס, יותר קדוש. כולם באותה רמה.

אולם אם המנורה עמדה במאונך, לאורך ההיכל, אז יוצא שלא כל הנרות היו באותו מעמד – היו נרות חיצוניים יותר, הקרובים יותר לפתח החיצוני של ההיכל, ולעומתם היו נרות פנימיים יותר, הזוכים לקירבה יתירה לחלקו הפנימי של ההיכל: 'קדש הקדשים' (קדש הקדשים) נחשב למקום המקודש ביותר, שאפילו הכהן הגדול לא היה רשאי להיכנס אליו מלבד ביום הכפורים).

*

בעומק הענין, שני החכמים חולקים בשאלה האם המנורה היא סמל של **המוח** התורני, או של **הלב** היהודי.

¹. תחילת פרשת בהעלותך.

². מנחות צח, ב.

רבי, ששימש כ"נשיא" לעם ישראל כולו ושם את הדגש על המעורבות והדאגה לכל שכבות העם – רואה במנורה סמל להבדלי הדרגות שבתוך עם ישראל. אמנם כולם קדושים, כולם מאירים, אך בכל זאת יש קרובים ופנימיים יותר.

לפי תפיסה זו, שבעת הנרות מקבילים לחלוקה הקבלית המפורסמת של נפש האדם לשבעה מדות – **חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות**. כל אלו הן מדות, רגשות, שעל ידן יכול יהודי להתחבר לבוראו, ובענין זה יש הבדלים בין קבוצות שונות בעם ישראל: יש השמים דגש על מדת ה"חסד" – אהבה והתקרבות, ויש השמים את הדגש דוקא על מדת ה"גבורה" – יראה וקפדנות, וכן הלאה בכל מדה ומדה.

זו הסיבה שלדעתנו הנרות עמדו לאורך הקיר, ולא כולם היו קרובים ל'קדש הקדשים' באותה מידה, כי אכן, יש חילוקי מעמדות: חז"ל אומרים³ "אינו דומה העובד מאהבה לעובד מיראה" – מי שעובד את ה' בלב אוהב קרוב אליו יותר מאשר מי שעובד מתוך יראה ופחד, ולכן הנר הראשון שבמנורה המקביל למדת ה'חסד' היה פנימי וקרוב יותר ל'קדש הקדשים' מאשר הנר השני שבמנורה המקביל למדת ה'גבורה', ובוודאי יותר מאשר נרות אחרים המקבילים ליתר המדות.

[אגב, דבר זה משתקף גם בנוסח התפילה היומיומית: '**קדש הקדשים**' של התפלה הוא הפסוק "**שמע ישראל** ה' אלקינו ה' אחד", ומיד לאחריו בא הפסוק המייצג את מדת החסד והאהבה – "**ואהבת** את ה' אלקיך בכל לבבך".]

זו תמצית שיטתו של רבי, שרואה במנורה סמל לרמות השונות הקיימות בעבודת ה', אם כי בסופו של דבר כולם חלק מהמנורה המאירה. רבי אלעזר, לעומתו, ידוע כמי שחי חיים רוחניים מרוממים ונשגבים, הוא לא היה מעורב בין הבריות וכל מעייניו היו בחכמה האלוקית – לימוד התורה. בעיניו המנורה לא נתפסת כסמל למדות ורגשות שבלב, אלא כסמל לחכמה הנשגבה: התורה.

*

גישה זאת הרואה במנורה סמל של התורה, מתאימה היטב עם המבנה של המנורה. שבעת הקנים של המנורה מתחלקים למעשה לשנים – יש את **מרכז** המנורה שהוא הקנה האמצעי, ו**ששת** הקנים האחרים מסתעפים ויוצאים מתוכו, כך שהם בעצם מבוססים עליו.

³ . סוטה לא, א. והרמב"ם מאריך ביסוד זה בהלכות תשובה פרק י.

מבנה זה הוא המבנה של התורה. במרכז התורה נמצאים ספרי התנ"ך, שהם היסוד והבסיס של כל החכמה התורנית. על בסיס התורה **שבכתב** באה התורה **שבעל פה**, שהיא מפרשת ומבארת את המלים הקצרות של התורה שבכתב; התורה שבעל פה היא ענקית וכוללת ספרים לאלפים, אבל בחלוקה כוללת נראה שיש בה ששה חלקים, הלוא הם **ששה סדרי משנה** שעל גביהם נבנה כל הבנין הגדול.

[ששת הסדרים הם: 'זרעים' – ההלכות הנדרשות בכל שלבי הכנת המזון, וכן הברכות שמברכים בעת האכילה. 'מועד' – ימי השבתות והמועדים שלהם דינים מיוחדים. 'נשים' – חיי אישות ומשפחה. 'נזיקין' – בין אדם לתבירו: סכסוכי שכנים, העברת בעלות, ירושות ועוד. 'קדשים' – בית המקדש, ירושלים וכל מה שקשור לזה. 'טהרות' – דיני טומאה וטהרה].

עתה נבין היטב מדוע לדעתו של רבי אלעזר עמדו הנרות במאוזן ולא היו בהם 'מיוחסים' יותר ו'מיוחסים' פחות (מבחינת הקירבה ל'קדש הקדשים'). כי הקירבה לקב"ה הנוצרת על ידי לימוד התורה היא שווה בכל חלקי התורה; אין כל הבדל בין מי שלומד הלכה העוסקת ביום הקדוש בשנה – יום הכפורים לבין מי שלומד הלכה המלמדת את עונשו של גנב או רוצח. כל חלק ופרט בתורה "מיוחס" לחכמה האלוקית באותו 'יחוס' ממש.

[בשולי הדברים: כמי נפסקה ההלכה? – הרמב"ם בחיבורו 'הלכות בית הבחירה' מכריע כדעת רבי אלעזר, שהמנורה עמדה לרוחב ההיכל.

אולם פוסקי הלכה אחרים סבורים שההכרעה היא כדעת רבי, שהמנורה עמדה לאורך ההיכל, ולאור זאת נוהגים בקהילות רבות בחג החנוכה להניח את החנוכייה לאורך הקיר – כזכר למנורת המקדש – וכך נהגו גם בבית מדרשו של הרבי מליובאוויטש].